

Förvaltning/Enhet
Hälsö- och sjukvårdsförvaltningen
Moa Larsson
moa.larsson@regionvastmanland.se

Datum
2024-06-18
Dnr
HSF240373

UTREDNING OM STÄRKT OMHÄNDERTAGANDE AV PERSONER SOM UTSATTS FÖR SEXUELLT VÅLD

Bakgrund

I Hälsö- och sjukvårdsförvaltningens förvaltningsplan 2023–2025 finns på sidan 8 mål 23 - att "Utveckla vården för personer som utsatts för sexuellt våld." Det följs av uppdraget "Stärk omhändertagandet av personer som utsatts för sexuellt våld genom översyn av samverkan mellan olika delar av vården, längs hela vårdkedjan inklusive rehabilitering och kunskaps/kompetensförstärkning".

Den 1 november 2022 trädde nya föreskrifter och allmänna råd i kraft där kraven på hälsö- och sjukvården skärptes och tandvårdens ansvarsområde tydliggjordes. De skärpta kraven innebär bland annat att vårdgivaren har ett ansvar att fastställa rutiner för när och hur frågor om våld ska ställas av verksamheterna och ny lagstiftning har tillkommit. På Socialstyrelsens hemsida går det att läsa föreskrifterna, HSLF-FS 2022:39. Region Västmanland har en instruktion i ledningssystemet från november 2022 "Hot och våld i nära relationer". Den beskriver hur hälsö- och sjukvården har ett ansvar att upptäcka och uppmärksamma våld, att ge våldsutsatta adekvat vård såväl fysiskt som psykiskt, dokumentera korrekt i patientjournalen, anmäla oro till socialtjänsten, samverka internt och med externa aktörer, informera om andra aktörer i samhället samt hjälpa patienter få kontakt med socialtjänsten. Instruktionen är omfattande, 41 sidor, och innehåller rutiner och instruktioner om bland annat omhändertagande och vård av personer som utsatts för sexuellt våld.

Den 18 april 2023 besvarade regionfullmäktige en motion angående specialistmottagning för sexuellt våldsutsatta kvinnor och män, §60. Motionären föreslog även att kunskapshöjande utbildning skulle ske i alla regionens verksamheter gällande sexualbrottsutsatta sexuellt våldsutsatta personer. Motionssvaret hänvisar bland annat till uppdraget som ligger till grund för denna utredning.

Den 18 april 2023 beslutade regionfullmäktige i en motion, §62, angående avgiftsfria besök för vård och spårökning vid sexuella övergrepp. Då beslutades att patientavgiften tas bort för personer som söker vård efter att ha blivit utsatta för våldtäkt och sexuella övergrepp.

Den 18 april 2023 beslutade regionfullmäktige i en motion, §61, att återbesöket i samband med sexuella övergrepp är avgiftsfritt.

Datum
2024-06-18Dnr
HSF240373

Nuläge

I Region Västmanland undersöks kvinnor och flickor över 15 år som utsatts för sexuellt våld av kvinnoklinikens läkare. Undersökningen handläggs på dagtid på vardagar på kvinnoklinikens mottagning. På helger och kvällar från klockan 17 handläggs de på gyn. akuten som är en del av kirurgakuten. Män undersöks av kirurgens läkare på kirurgakuten. Flickor under 15 år samt pojkar upp till 18 år tas emot via barnakuten. De yngre flickornas vård och omhändertagande sker i samråd med gynekolog. Akutmottagningen har tydliga rutiner för omhändertagandet under jourtid och samverkan med socialtjänst och polis utförs enligt rutin. Rutiner kring transpersoner är otydliga i nuläget.

Gynekologer och obstetrikare har kunskap i att undersöka kvinnor och flickor som utsatts för sexuellt våld. Under ST är detta en obligatorisk del av tjänstgöringen. Flickor under 15 år omhändertas av kvinnokliniken och tas primärt omhand av barnläkare med stöd av gynekolog. Eventuell inläggning görs på barnkliniken. BUP kontaktas i vissa fall men inte rutinmässigt, detta gjordes tidigare men har ändrats sedan det multiprofessionella teamet skapades med våldsamordnare, barnkliniken, kvinnokliniken, barnahus och UMO. Kvinnoklinikens kuratorer kontaktas i det akuta skedet och barnahus har psykologer som kan involveras. Orosanmälan skrivs alltid för flickor under 18 år.

Regionen använder guiden från Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid undersökning. Patienter som söker vård utifrån sexuellt våld erbjuds återbesök 10–14 dagar efter första undersökningen och ytterligare uppföljning efter tre månader. De medicinska proverna tas i bestämt tidsintervall med återbesök enligt ett fastlagt schema. Om patienten har fysiska skador sker behandling och uppföljning utifrån vilken typ av skada det är.

Sexuellt våldsutsatta behandlas även inom vuxenpsykiatri för psykiska besvär. Vården upplevs som god och att rätt vård finns för patientgruppen. Däremot kan det vara långa väntetider vilket kan vara påfrestande för patienten.

Folktandvården Västmanland förhåller sig till den regionövergripande instruktionen för hot och våld i nära relationer. Folktandvården har utöver deltagande i regionens utbildningsdagar även satsat på att stärka medarbetarna i ämnet genom olika insatser. Bland annat arrangerades en stor utbildningsinsats med flera föreläsare inom temat våld i nära relationer för Folktandvårdens medarbetare i samband med Tandvårdsdagen. Folktandvården synliggör även kvinnofridslinjen på klinikerna med posters och visitkort i exempelvis väntrummen.

Patientinformation

Nationellt gemensam information till sexuellt våldsutsatta finns att tillgå via 1177.se och UMO.

Utbildning och rutiner

Vid nyanställning görs genomgångar med den systematiska guiden från NCK och det är möjligt att öva med spårsäkringskit. Det finns en grundläggande utbildning som all personal i Region Västmanland kan gå om våld i nära relationer på kompetensplatsen (digitalt). I denna finns även länkar för fördjupning samt även till utbildningar som rör

Datum
2024-06-18

Dnr
HSF240373

sexuellt våldsutsatts, till exempel Jämställdhetsmyndighetens webbkurs om sexuell exploatering och Socialstyrelsens utbildning om könsstämpning.

I Region Västmanland arbetar Centrum för hållbarhet med sexuellt våldsutsatta genom samordnare med inriktning våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor.

Det finns i nuläget specialister och rutiner för det patientnära arbetet. En regionövergripande instruktion om våld i nära relationer finns där även sexuellt våld ingår. Regionens verksamheter har även egna rutiner utifrån behov.

Patienter i regionen kan söka vård i direkt anslutning till sexuellt våld, vilket både kan inträffa dagtid liksom under kvällar och helger. Patienter söker även vård en längre tid efter våldet inträffat. Det finns starka vetenskapliga bevis för att personer som varit utsatta för olika typer av våld söker i större utsträckning akut vård. De har i större utsträckning besvär med depression, PTSD och smärtproblematik jämfört med icke våldsutsatta. Tidigare sexuellt våldsutsatta kvinnor besöker kvinnokliniken i olika sammanhang. På gynmottagningen finns det till exempel kvinnor med återkommande smärtproblematik där man inte finner någon organisk skada där sexuellt våld kan vara en del i en somatiseringsproblematik. Inom obstetrikén återfinns de i större utsträckning bland förlossningsrädda kvinnor som remitteras till KLARA mottagningen (Multiprofessionell mottagning för förlossningsrädda gravida kvinnor). Där handläggs önskemål om kejsarsnittsförlossning då det kan finnas uttalad rädsla för att göra vaginala undersökningar för att bedöma förlossningsförloppet, rädsla för dissociation eller rädsla för förlorad kontroll av egna kroppen eller annat.

Akut undersökning är avgörande för adekvat spårsäkring som del i en eventuell brottsutredning, men det kan också vara en viktig del i bearbetningen. Det är ovanligt med synliga genitala fysiska skador efter ett sexuellt övergrepp vilket betyder att normala fynd vid den gynekologiska undersökningen inte utesluter sexuellt våld. De patienter som söker vård hos kvinnokliniken eller barnkliniken erbjuds alltid kuratorskontakt i det akuta skedet. Den fortsatta uppföljningen är individuell utifrån patientens behov. Omhändertagandet av en person som utsatts för sexuellt våld kan innefatta samarbete och kontakt med psykiatri.

På Kvinnokliniken i Region Västmanland finns ett tvärprofessionellt team bestående av specialistläkare, barnmorska, undersköterska psykolog och kuratorer som driver arbetet kring sexuellt våldsutsatta framåt. De genomför regelbundet förbättringar i arbetssättet och följer upp vissa patientfall för att utveckla vården. 2023 riktades ytterligare fokus på sexuellt våldsutsatta barn och en arbetsgrupp bildades med personal från barnkliniken, kvinnokliniken, barn- och ungdomspsykiatri, barnahus, socialtjänst och ungdomsmottagningen, UMO. Den tvärprofessionella gruppen har avsatt tid utifrån SKR:s kartläggning 2020 "Vården vid sexuellt våld" för att arbeta med de identifierade förbättringsområden som tas upp där.

I slutet av 2022 startades lågtröskelmottagningen, där arbete görs för att fånga upp hemlösa kvinnor som kan ha utsatts för sexuellt våld. Även ungdomsmottagningen arbetar aktivt mot sexuellt våld, exempelvis genom att fånga upp information genom frågeformuläret Sexit, att det gör spårsäkring och smittspårning inom verksamheten.

Datum
2024-06-18Dnr
HSF240373

Region Västmanland har samverkan med och delfinansiering av regionkoordinatörerna mot prostitution och människohandel inom polisregion Mitt dit Västmanland tillhör. Regionkoordinatörerna kan ge råd och stöd i ärenden samt erbjuder utbildningstjänster och föreläsningar för regionens verksamheter utifrån önskemål och behov. Prostitution samt människohandel för sexuella ändamål innefattas även i utbildningen Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Avgifter

I regionfullmäktiges behandling av regionplan 13 december 2022, §154, beslutades att avgiftsfrihet gäller för vissa besök efter sexuella övergrepp. Vid hälso- och sjukvårdsnämndens sammanträde 18 januari 2023, §8, preciserades avgiftsfriheten för att gälla alla besök i nära anslutning till händelsen. Akut vård och därtill relaterad uppföljande vård för personer som utsatts för sexuellt våld ska vara avgiftsfri. Avgiftsfriheten gäller det första besöket, som sker i snar anslutning till händelsen, samt de besök som är direkt kopplade till det akuta skedet.

Enkät från Regeringskansliet

2022-12-20 svarade Region Västmanland på en enkät från Regeringskansliet. I den framkom att regionen har en instruktion från november 2022. Instruktionen täcker in majoriteten av de frågor som ställs om den i enkäten.

En av frågorna var: "Ingår frågor om något av följande i vårdprogrammet eller motsvarande policydokument?" Region Västmanland svarade "nej" på:

- "Bilder eller filmer med avklätt eller sexuellt innehåll som tagits fram eller spridits (barn under 18år" och "Våld, påtryckningar eller andra övergrepp i samband med produktion av pornografiska bilder eller filmer".

På enkätens fråga "Har hälso- och sjukvården en aktuell rutin för hur anmälningsskyldigheten ska fullgöras enligt 14 kap § SoL vid misstanke om att ett barn far illa på grund av sexuell exploatering i form av något av följande" svarade Region Västmanland:

- "Sex mot ersättning": Vet inte
- "Människohandel för sexuella ändamål": Vet inte
- "Att bilder eller filmer med sexuellt eller avklätt innehåll tagits fram eller spridits": Nej.

Omvärldsbevakning

Regeringen gav i början av 2023 Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra insatser för att stödja en jämlik och kunskapsbaserad vård för personer som har utsatts för sexuellt våld. I uppdraget ingår att göra en fördjupad kartläggning och analys av hälso- och sjukvården för personer som har utsatt för sexuella övergrepp och sexuellt våld och föreslå ändamålsenliga och kostnadseffektiva insatser för att utveckla vården. Resultatet ska bidra till ett stärkt och enhetligt arbete i hela landet. Slutredovisning inlämnas i december 2024 till Regeringskansliet.

SKR gjorde under 2020 en kartläggning, "Vården vid sexuellt våld. Nuläge och vägar framåt". Syftet var att identifiera övergripande förbättringsområden och peka på

Datum
2024-06-18Dnr
HSF240373

vägar framåt för att bättre kunna möta patientgruppens behov. Kartläggningen identifierade sex förbättringsområden:

- Bemötandet av personer som utsatts för sexuellt våld behöver stärkas.
- Tillgängligheten i icke-akut skede behöver stärkas.
- Kunskapen om adekvat behandling vid komplex problematik och traumatisering behöver öka.
- Omhändertagandet i akuta skeden behöver bli mer jämlikt över landet.
- Vården behöver anpassas för att möta behoven hos särskilt utsatta grupper.
- Vårdens resurser behöver användas mer effektivt för att möta patientbehoven.

De såg tre vägar framåt för att stärka vården för personer som utsatts för sexuellt våld:

- Tydliggör roller, ansvar och processer för patientgruppen, såväl inom hälso- och sjukvårdens verksamheter som mellan hälso- och sjukvården och andra aktörer.
- Stärk medarbetarnas kompetens om sexuellt våld och dess konsekvenser, exempelvis genom kompetenshöjande insatser på flera nivåer.
- Sammanställ kunskapsläget för vården av patienter med komplex problematik, exempelvis genom att samla evidens och lärdomar från verksamheter runtom i landet.

I Region Sörmland finns ett team för sexuellt våldsutsatta som är en regionövergripande verksamhet som finns vid de tre länssjukhusen. De har öppet kontorstid alla vardagar och arbetar med att förbättra, standardisera och säkerställa kvaliteten i bemötandet och omhändertagandet av de som utsatts för sexuellt våld. Teamet arbetar med sexuellt våldsutsatta över 13år, yngre personer hänvisas till barn och ungdomsklinik. Mottagningen tar emot upp till ett år efter övergreppet har skett.

I Region Uppsala finns Kvinnofridsmottagningen som arbetar med patienter som utsatts för våld, hot eller sexuella övergrepp för hjälp och stöd. Mottagningen har öppet kontorstider alla vardagar. Mottagningen erbjuder samtalsstöd med sjuksköterska/barnmorska som är vana att samtala med människor i kris. Initialt är det ofta aktuellt med krisbehandling som sedan följs upp med stödsamtal under en längre period. Det finns också möjlighet att träffa en läkare för medicinsk bedömning. När det gäller sexuella övergrepp samarbetar mottagningen också med kvinnosjukvården på Akademiska sjukhuset. Efter ett akut besök hos sjukhuset tar Kvinnofridsmottagningen kontakt med patienten för att erbjuda samtalskontakt.

Analys

Vården för sexuellt våldsutsatta bedöms i nuläget vara relativt god men möjligheter till förstärkning och utveckling finns. De tre vägar som SKR ser för att stärka vården för personer stämmer bra in på Region Västmanland.

Datum
2024-06-18

Dnr
HSF240373

Tydliggöra roller, ansvar och processer för patientgruppen, såväl inom hälso- som sjukvården och andra verksamheter.

Det multiprofessionella teamet kan ses som en framgångsfaktor i detta arbete. Även den regionövergripande instruktionen "Hot och våld i nära relationer" som kan leda till ökad samsyn. Arbetet med att förbättra vården och omhändertagandet för barn anses också som mycket positivt och väl genomfört utifrån denna rubrik.

Det tas ett omtag om vården av sexuellt våldsutsatta män på kirurgkliniken. Utbildning och förtydligande av roller och rutiner anses som ett utvecklingsområde för att förstärka omhändertagandet och vården. Att inkludera kirurgkliniken i det multiprofessionella team som finns kan vara en framgångsfaktor. Mycket få sexuellt våldsutsatta män, knappt en per år, söker vård i Region Västmanland. Ett alternativ som kan leda till bättre och mer kostnadseffektiv vård i det icke-akuta omhändertagandet och vården skulle kunna vara att köpa den vården om möjligt från annan aktör.

Det är i nuläget inte tydligt var transpersoner ska undersökas och vårdas. Även detta skulle kunna vara ett ämne att samverka och utbilda kring i det multiprofessionella teamet.

Stärk medarbetarnas kompetens om sexuellt våld och dess konsekvenser, exempelvis genom kompetenshöjande insatser på flera nivåer.

och

Sammanställ kunskapsläget för vården av patienter med komplex problematik, exempelvis genom att samla evidens och lärdomar från verksamheter runtom i landet.

Utbildning sker i nuläget på flera nivåer. Allt från grundläggande utbildning om våld i nära relationer som alla medarbetare i Region Västmanland kan genomföra digitalt via kompetensplatsen till praktisk utbildning för nyanställda med NCK:s spårsäkringskit och specialistutbildade för det patientnära arbetet.

Kompetensen kan givetvis höjas men finns på både grundläggande och specialiserad nivå i nuläget. För att höja kompetensen behöver eventuella utbildnings och kompetensluckor identifieras, detta skulle kunna vara nästa steg utifrån denna utredning och att detta görs exempelvis inom det multiprofessionella teamet.

Vid nästa revidering av instruktion i ledningssystemet

Uppdatering av instruktionen "Hot och våld i nära relationer" görs vid nästa revideringsomgång under hösten 2024 så att de brister som uppmärksammats genom Regeringskansliets enkät åtgärdas. Dessa gäller rutiner för hur anmälningsskyldigheten ska fullgöras enligt 14 kap §SoL vid misstanke om att ett barn far illa på grund av sexuell exploatering i fallen "Sex mot ersättning", "Människohandel för sexuella ändamål" och "Att bilder eller filmer med sexuellt eller avklätt innehåll tagits fram eller spridits".

Datum
2024-06-18

Dnr
HSF240373

Hållbarhetsenheten kommer att stödja arbetet genom:

- Fortsatt drivande och sammankallande för gruppen "samverkan sexuellt våldsutsatta barn", bjuda in fler samverkanspartner till träffarna med syfte att tydliggöra ansvar och gränsdragningar mellan verksamheter och organisationer.
 - Mål att ta fram en instruktion/vägledning där aktuella verksamheters ansvar beskrivs.
 - Detta ska också kommuniceras ut mot socialtjänst, elevhälsa, primärvårdsverksamheter och specialistvårdsverksamheter.
- Se över och vid behov uppdatera texter på 1177.se för invånarna
- Stöd till verksamheter i framtagande av verksamhetsspecifika rutiner för ett systematiskt arbetssätt inom området, implementering av detta samt utbildning av medarbetare